

**ZESPÓŁ SZKÓŁ MECHANICZNYCH NR 1
W BYDGOSZCZY
W LATACH 1910—1985**

Opracowanie redakcyjne
mgr Fryderyk Iłowski

Okładkę projektowała
mgr Danuta Michałowska

Korektor
mgr Edmund Słomkowski

Wydano za zgoda
Dyrektora i Rady Pedagogicznej
Zesp. Szkół Mechan. Nr 1
w Bydgoszczy

DO UŻYTKU WEWNĘTRZNEGO

Komputerowa obróbka tekstu oryginału

Powiększono format z A5 do formatu A4.

Pozostawiono oryginalny podział wierszy i stron.

Czcionka zbliżona do czcionki maszyny do pisania:

Lucida Console 13

(rozmiar dobrano do rozmiaru strony A4)

Akapit : wielokrotność 1,5

Jakość ilustracji uniemożliwiła obróbkę.

Część zastąpiono kopią z innych źródeł, pozostałe i stronę tytułową skopiowano z oryginalnego wydruku.

Wykonał : A. Dąbrowski, matura 1972 r.

Nakład 500 egz. Ark. druk. 3.5. Pap. druk. V.
Oddano do druku w listopadzie 1985 r.
Druk: Akademia Techn. Rolnicza w Bydgoszczy
Zam. 85 H-6

Obchodzenie rocznic jest w Polsce zjawiskiem ogólnie rozpowszechnionym i ugruntowanym tradycją narodową. Daje ono okazję do refleksji i zadumy nad tym co było, do przypomnienia przebytej drogi i dokonanych faktów. Zaafekrowani przeróżnymi sprawami nie zastanawiamy się nad tym, co działała nasza szkoła /ZSM Nr 1 w Bydgoszczy/ w tych kilku dziesiątkach lat swego istnienia na polu polskiej nauki i przygotowania zawodowego.

A tymczasem odchodzą w przeszłość ludzie i zdarzenia, nieubłagany czas zaciera ślady podejmowanych wysiłków. Dlatego przedstawienie rysu historycznego naszej szkoły wydaje się być koniecznością.

Opracowany i przedstawiony zarys tej historii jest skromny i nie jest doskonały, ale jako pierwszy nie może być inny. Liczymy na to, że pobudzi on zainteresowanie nauczycieli, a głównie absolwentów przeszłością naszej szkoły ułatwi jej opracowanie w doskonalszej formie.

Te co przedstawiamy jest jak gdyby próbą zmierzenia się z ogromem problemu.

Autor

Fota szkoły

Szkoła nasza posiada piękną, 75-letnią tradycję.

Historie dzisiejszego ZSM nr 1 można podzielić na kilka okresów. Podział ten uwarunkowany został organizacją szkoły, jej nazwami, kierunkami i specjalizacjami kształcenia zawodowego.

okres	I	obejmuje lata	1901 - 1910 - budowa szkoły
okres	II	-,-	1910 - 1916 - C.K.S.R.1 P.A.
okres	III	-,-	1916 - 1920 - Kunstgewerbeakademie.
okres	IV	-,-	1920 - 1923 - PSPArt.
okres	V	-,-	a/1923 - 1932- PSP; b/1932-1939- PSP
okres	VI	-,-	1939 - 1945 - okres okupacji.
okres	VII	-	1945 - 1946 - PST
okres	VIII	-	1946 - 1951 - PSST
okres	IX	-	1951 - 1975 - TME
okres	X	-	1975 - do dziś ZSM nr 1

W poszczególnych okresach szkoła nosiła nazwy:

1. Cesarsko-Królewska Szkoła Rzemiosł i Przemysłu Artystycznego /1910-1916/
2. Kunstgewerbeakademie /Wyższa Szkoła Przemysłu Artystycznego /1916-1920/
3. Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego / 1920-1923/
4. Państwowa Szkoła Przemysłowa /1923-1932/
5. Państwowe Szkoły Przemysłowe /1932-1939/
6. Państwowa Szkoła Techniczna /1945-1946/
7. Państwowe Średnie Szkoły Techniczne / 1946-1951/
8. Technikum Mechaniczno-Elektryczne /1951-1975/
9. zespół szkół Mechanicznych Nr 1 od 1975

Rodowodu Zespołu Szkół Mechanicznych Nr 1 w Bydgoszczy należałoby doszukiwać się w latach 1901-1910, tj. w okresie budowy obiektu szkolnego. Pierwotnie zakładano jednak, że w murach nowego budynku, wybudowanego z budżetu miasta, znajdzie swoją siedzibę uniwersytet bydgoski, którego głównym zadaniem miało być zapobieżenie reemigracji Niemców z Bydgoszczy, a także sprawniejsza i skuteczniejsza germanizacja miasta. Planów miejscowych władz nie zatwierdziły władze pruskie w Berlinie, ponieważ te bowiem wiedziały, że rolę tę doskonale

spełniało seminarium nauczycielskie w Tucholi.

Zaproponowano natomiast powołanie do życia szkoły, której głównym zadaniem miało być kształcenie fachowców dla szybko rozwijającego się w Bydgoszczy przemysłu i rzemiosła. Tak więc w 1910 roku w nowo wybudowanym gmachu szkolnym rozpoczęła swoją działalność powołane do życia Cesarsko-Królewska Szkoła Rzemiosł i Przemysłu Artystycznego, które po czterech latach istnienia w 1916 roku została przemianowana na "Kunstgewerbeakademie" /wyższą Szkołę Przemysłu Artystycznego/. Ten typ szkoły utrzymał się do 19 stycznia 1920 roku, tj. do czasu powrotu Bydgoszczy do państwa polskiego. Od początku szkołą kierował Niemiec Arno König.

Po przejęciu szkolnictwa bydgoskiego przez władze polskie, w lutym 1920 roku, szkoła wznowiła swoją działalność i przyjęła nazwę Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego. Dyrektorem szkoły /z braku kadr/ pozostał nadal Arno König, którym Polska Rada Ludowa powierzyła to stanowisko w zamian za nie-dopuszczenie do wywiezienia majątku szkolnego do Niemiec /przewidywał to Traktat wersalski/.

Pełnomocnikiem /zastępcą dyrektora/ do spraw polskich mianowano Narcyza Weimanna, nauczyciela przedmiotów zawodowych jednej z dwu bydgoskich szkół wydziałowych.

Dla zachowania ciągłości nauczania, przez drugi okres korzystano z nauczycieli z czasów niemieckich. Młodzież uczono według programów niemieckich bez dokonywania większych zmian poza tłumaczeniem na język polski i małymi próbami przystosowania nauczania do szkoły polskiej. Realizacja programu napotykała w pierwszych latach na b. duże trudności, ponieważ poważny procent młodzieży nie władał językiem polskim. Wiele uczniów znających trochę język polski wołało między sobą rozmawiać po niemiecku. Spolszczenie szkoły następowało bardzo wolno.

W roku 1921 po przejściu Arno Königa na emeryturę i wyjeździe do Niemiec dyrektorem szkoły został Narcyz Weimann, którego po roku pracy, szczególnie trudnym dla szkoły, zastąpił na stanowisku dyrektora inż. Stark.

Inżynier Stark pomimo wielu trudności /brak polskich nauczycieli, brak polskich programów i podręczników, brak środków i pomocy naukowych itd.../ przystąpił z wielkim zapałem i ofiarnością do organizacji szkoły typu technicznego w miejscowości Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego, która istniała do lipca 1923 roku.

Przyczynami likwidacji tej szkoły, na co zwrócono uwagę w czasie centralnej wizytacji były:

- zła struktura organizacyjna szkoły,
- nieodpowiednie programy,
- brak właściwej dyscypliny pracy zarówno nauczycieli jak i młodzieży,
- niewłaściwy wygląd nauczycieli i uczniów,
- nowe potrzeby społeczno-ekonomiczne•

Społeczeństwu bydgoskiemu w tym czasie bardziej potrzebni byli fachowcy dla przemysłu i rzemiosła aniżeli "artyści". Potwierdził to późniejszy dyrektor inż. d. Franciszek Siemiradzki w swoim wystąpieniu podczas uroczystości 50 lecia jego pracy pedagogicznej i poświęcenie sztandaru szkolnego PSST w roku 1947, mówiąc między innymi: "...uważałem, że nam /Polakom/ trzeba było dobrych techników, wykwalifikowanych rzemieślników, by po wiekach niewoli i zacofania przemysłowego podążyć za Europą"•

Nowy dyrektor szkoły inż. Stark nie posiadając ściśle sprecyzowanego przez ministerstwo programu nauczania próbował zapewnić szkole poziom wyższej średniej szkoły technicznej, odpowiadającej warszawskiej Szkole Wawelberga lub Poznańskiej Szkole Budowy Maszyn.

Olbryzymim osiągnięciem dyr. inż.. Starka było spolszczenie szkoły. Dzięki niemu w roku 1922 szkoła miała już wyłącznie polskie siły nauczycielskie.

Nauczyciele w większości przybyli z zaboru austriackiego, gdyż w Galicji1 istniała możliwość oficjalnego kształcenia kadr nauczycielskich. wypada nadmienić, że w Bydgoszczy dopiero w drugiej połowie lat trzydziestych część nauczycieli stanowili wychowankowie uniwersytetu poznańskiego.

w 1923 roku Ministerstwo WRiOP rozporządzeniem z dnia 12 lipca /Dz.Ust. Nr 14, poz. 124/23/ określiło nazwę szkoły /Państwowa Szkoła Przemysłowa/ oraz jej strukturę organizacyjną. Zorganizowano wtedy następujące wydziały:

I. Wydział Przemysłów Rolnych obejmujący:

- Podwydział Chemiczno-Cukrowniczy
- Podwydział Młynarski

Kierownikiem wydziału został inż. Kazimierz Grabowski, a kierownikiem podwydziału Młynarskiego inż. St. Małyszczycycki ze Lwowa.

Na wydział ten przyjmowano kandydatów mających ukończone 4 klasy gimnazjum albo 7-letnią szkołę powszechną po pomyślnie zdanym egzaminie wstępnym. Od egzaminu wstępnego zwolnieni byli kandydaci posiadający ukończonych 6 klas gimnazjum lub tzw. szkołę wydziałową.

II. Wydział Graficzny powołany początkowo na warunkach obowiązujących wydział Przemysłów Rolnych, którego uczniowie na pierwszym roku nauczania uczestniczyli w zajęciach z przedmiotów ogólnokształcących łącznie ze słuchaczami wydziału Przemysłów Rolnych, został po roku sprowadzony do poziomu szkoły rzemieślniczej, co wywołało na tym wydziale pewien kryzys zlikwidowany dopiero w latach 1926/27, kiedy dokonano naboru uczniów na nowych już warunkach.

III. Szkoła Rzemieślnicza obejmująca specjalności:

- Ślusarstwo,
- stolarstwo

Przyjmowano do niej kandydatów w wieku 13-16 lat, posiadających świadectwo ukończenia 4 oddziałów szkoły powszechnej.

Na wydziale Przemysłów Rolnych nauka trwała 4 lata i absolwenci uzyskiwali tytuł technika swojej specjalności, a w szkole rzemieślniczej 3 lata, po której odbywał się egzamin czeladniczy•

fota

Fpta

w roku 1924, gdy Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego /WRiOP/ sprecyzowało program Państwowej Szkoły Przemysłowej z jednoczesnym ograniczeniem uprawnień dla przyszłych absolwentów, z których najważniejsze było uniemożliwienie wstępu do wyższej uczelni, szkoła prężyła pewien kryzys, który objawił się strajkiem uczniów oraz odejściem z PSP. jej dyrektora inż. Starka i kierownika wydziału Przemysłów Rolnych inż. Kazimierza Grabowskiego, którzy pragnęli zapewnić szkole uprawnienia wyższej Szkoły Średniej.

Po odejściu inż. Starka, organizacją szkoły zajął się, przeniesiony przez władze szkolne z Warszawy do Bydgoszczy, wizytator ministerstwa WRiOP, inż. dyplomowany Franciszek Siemiradzki.

Struktura szkoły pod nową dyrekcją była następująca:

I wydział Przemysłów Rolnych z oddziałami:

- chemiczno-cukrowniczym,
- młynarskim.

Nauka na tym wydziale trwała 4 lata.

II wydział Grafiki Przemysłowej /nauka trwała 3 lata/

III wydział Rzemieślniczo - Przemysłowy z oddziałami ślusarskim i stolarskim /nauka trwała 3 lata/.

IV kurs dla podmajstrzych i majstrów młynarskich /nauka trwała 1-1,5 roku/.

V kurs kilimkarstwa /nauka trwała 1 rok/

VI wieczorowy kurs rzeźbiarstwa i snycerstwa dla kamieniarzy i pracowników przemysłu drzewnego /nauka trwała 1-3 lat/

VII wieczorowy kurs rysunków zawodowych dla pracowników przemysłu drzewnego/nauka trwała 1 rok/

VIII wieczorowy kurs rysunków zawodowych dla pracowników przemysłu metalowego /nauka trwała 1 rok/

IX wieczorowy kurs rysunku odręcznego /nauka trwała 2 lata/ •
wydział Przemysłów Rolnych

wydział ten był uczelnią, należącą do kategorii szkół zawodowych średnich i kształcił techników dla przemysłów rolnych, zajmujących się przerobem buraków, ziemniaków i zboża.

Na wydział przyjmowano kandydatów posiadających świadectwo ukończenia 4 klas państwowej albo prywatnej, uznanej przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego szkoły średniej ogólnokształcącej albo siedmiu klas publicznej szkoły powszechnej lub legitymujących się świadectwem ukończenia równorzędnej ilości klas innych szkół ogólnokształcących, uznanych przez Ministerstwo WRiOP, a również świadectwem ukończenia szkoły rzemieślniczo-przemysłowej. Najwyższy wiek przyjmowanych to 17-18 lat. Kandydaci składali egzamin ustny i pisemny z języka polskiego, matematyki oraz rysunków odręcznych.

Nauka na tym wydziale trwała 4 lata, przy tym do okresu tego doliczało się czas obowiązkowej szkolnej praktyki dłuższej w zakładach przemysłowych.

wydział posiadał dwa oddziały: cukrowniczy i młynarski. Kierownikiem oddziału cukrowniczego był dr Jan Czajkowski, były dyrektor jednej z cukrowni na Podolu. Oddziałem młynarskim kierował inż. St. Małyszczycycki ze Lwowa.

Po odbyciu szkolnej praktyki zawodowej i zaliczeniu kursu nauk oraz złożeniu końcowego egzaminu ogólnego, uczeń otrzymywał tymczasowe świadectwo ukończenia nauki na wydziale. Świadectwo to upoważniało go do odbycia rocznej praktyki w obranej specjalności. Po odbyciu praktyki abiturient składał sprawozdanie z tej praktyki i poddawany był końcowemu egzaminowi praktycznemu. W przypadku uznania danego absolwenta za dojrzałego do wykonywania zawodu otrzymywał świadectwo ostateczne i tytuł "TECHNIK PRZEMYSŁÓW ROLNYCH" •

Pierwsi absolwenci opuścili szkołę w 1927 r., w ilości:

chemicy - 19 osób

młynarze - 12 osób

Opłaty szkolne na tym wydziale wg informatora PSP w Bydgoszczy z 1925 r. wynosiły:

1. Egzamin wstępny na kurs wstępny . . . . . 5 zł
2. Egzamin wstępny na drugi lub wyższy kurs . . . . . 8 zł
3. Opłata wstępna, czyli wpisowa . . . . . 5 zł

Fota

Fota

4. Opata półroczna za korzystanie z laboratoriów ..... 40 zł
5. Opłata półroczna na fundusz doraźnych pomocy naukowych ..... 15 zł.
6. Roczna zwrotna kaucja laboratoryjna..... 10 zł

Wydział Rzemieślniczo-Przemysłowy

Szkoła rozpoczęła swoją działalność w 1923 roku podobnie jak wydział Przemysłów Rolnych. Wydział ten należał do kategorii szkół przeznaczonych do teoretycznego i praktycznego przygotowania uczniów w zawodzie ślusarskim i stolarskim i zaznajomienie ich z zastosowaniem rzemiosła w wytwórczości fabrycznej.

Kierownikiem specjalizacji ślusarsko-mechanicznej był inż. Z. Bodalski, kierunkiem stolarskim kierował inż. Kiersnowski.

Na wydział przyjmowano kandydatów w wieku 13-16 lat, posiadających świadectwo ukończenia 4 oddziałów szkoły powszechnej i którzy złożyli odpowiedni egzamin.

Były również przypadki, że do szkoły tej przyjmowano kandydatów na podstawie świadectwa szkoły wydziałowej. Potwierdza to świadectwo ukończenia Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej przy Państwowej Szkole Przemysłowej nr 1046 z roku szkolnego 1932/33 absolwenta tej szkoły Józefa Wieloszyńskiego.

Nauka trwała 3 lata. świadectwo ukończenia szkoły uprawniało do ubiegania się w izbach rzemieślniczych o tytuł czeladnika i dawało prawo wstąpienia do szkół średnich technicznych i przemysłowych. Ponadto w myśl Ustawy przemysłowej wychowankowie szkół rzemieślniczych mieli być uprawnieni do korzystania z tytułu czeladnika przez proste potwierdzenie ich znajomości zawodu przez delegatów cechów na egzaminach ostatecznych, bez potrzeby wykazywania swoich umiejętności na egzaminach specjalnych lub wykonania robót popisowych.

W 1923 r. na kierunku tym rozpoczynało naukę 53 uczniów. Pierwsi absolwenci opuścili mury szkoły w 1925 r. w liczbie 30 rzemieślników.

Program nauczania na Wydziale Rzemieślniczo-Przemysłowym

Lp.	Przedmioty	I klasa	II klasa	III klasa
		Oddział	Oddział	Oddział
		stól. ślus.	stól. ślus	stól. ślus
1.	Religia	1	1	1
2.	Język polski	2	2	2
3.	Historia Polski	2	-	-
4.	Krajoznawstwo	1	-	-
5.	Kształcenie obywatelskie	-	-	1
6.	Arytmetyka i rachunki zawodowe	4	2	-
7.	Kalkulacja warsztatowa	-	-	1 1
8.	Fizyka 1 chemia	2	2	-
9.	Geometria i kreślenie geometryczne	4	-	-
10.	Nauka o materiałach, narzędziach i maszynach do obróbki drzewa	-	3 -	3 -
11.	Nauka o materiałach, narzędziach i maszynach do obróbki metali	-	- 3	- 3
12.	Maszynoznawstwo	-	2	2
13.	Rysunek odręczny	2	-	-
14.	Rysunek zawodowy	2	3	6
15.	Gimnastyka i higiena zawodowa	2	2	2
16.	Warsztaty	24	29	29
	Razem godzin tygodniowo	46/46	46/46	47/47

Opłaty szkolne na wydziale Rzemieślniczo-Przemysłowym

a/ Egzamin	3 zł
b/ wpisowe.....	5 zł
c/ Opłata półroczna za korzystanie z warsztatów	30 zł
d/ Opłata półroczna na fundusz doraźnych pomocy naukowych	5 zł
e/ Roczna zwrotna kaucja warsztatowa.....	10 zł

Wydział Grafiki Przemysłowej

Wydział kształcił techników i pracowników dla przemysłu graficznego. Czas trwania nauki wynosił 3 i 2 lata.

Przyjmowanych kandydatów na ten wydział dzielono na uczniów rzeczywistych i wolnych. Warunkiem przyjęcia dla uczniów rzeczywistych było posiadanie 4 klas gimnazjum ogólnokształcącego lub 7 klas szkoły powszechnej, lub ukończenie szkoły rzemieślniczo-przemysłowej oraz egzamin z języka polskiego, matematyki i rysunku odręcznego.

Kandydaci na uczniów wolnych nie byli egzaminowani cenzusem szkolnym, ale winni byli posiadać co najmniej roczną praktykę zawodową w dziedzinie sztuki graficznej.:

Absolwenci szkoły uzyskiwali tymczasowe świadectwo ukończenia nauki i po odbyciu co najmniej dwuletniej praktyki w przemyśle poligraficznym lub drukarskim i złożeniu przed Komisją egzaminacyjną "Sztukę Egzaminacyjną" z dziedziny obranej specjalności /drukarstwo, techniki reprodukcyjne/ uzyskiwali świadectwo ukończenia szkoły. Pierwsi absolwenci opuścili szkołę w 1929 roku.

Opłaty szkolne na tym wydziale wynosiły

1. Egzamin wstępny	5 zł
2. Egzamin wstępny na drugi lub wyższy kurs	8 zł
3. Wpisowe.....	5 zł
4. Opłata półroczna za korzystanie z laboratoriów	20 zł
5. Opłata półroczna na fundusz doraźnych pomocy naukowych	13 zł
6. Roczna zwrotna kaucja laboratoryjna.....	5 zł

Kurs dla podmajstrzych i majstrów młynarskich

Kurs majstrów i podmajstrzych młynarskich został utworzony w 1925 r. Na kursie kształcono teoretycznie i praktycznie pracowników zatrudnionych w przemyśle młynarskim. Kurs nauki obejmował trzy półrocza, pierwsze dwa półrocza obejmowały całość wiedzy z dziedziny młynarstwa, niezbędnej dla pracowników pomocniczych w dużych młynach / podmajstrzych/

oraz dla kierowników małych młynów. Trzecie półrocze uzupełniało wiedzę pierwszych dwóch półroczy i kształciło pracowników dla wielkich i średnich młynów /majstrów/.

Na kurs przyjmowano kandydatów posiadających świadectwo ukończenia publicznej szkoły powszechnej i co najmniej dwuletnią praktykę w zawodzie młynarskim. Najniższy wiek przyjmowanych - 18 lat.

Na kurs przyjmowano także kandydatów, posiadających mniej niż dwuletnią, ale nie mniej niż roczną praktykę w zawodzie młynarskim o ile posiadali oni w zamian praktyki świadectwo ukończenia szkoły powszechnej najwyższego stopnia organizacyjnego /siedem klas/ lub czterech klas szkoły średniej ogólnokształcącej i o ile dyrekcja szkoły odbyłą przez kandydata praktykę, uznała za odpowiednią.

Opłata miesięczna za naukę na kursie wynosiła 4 zł.

Program nauki na "kursie dla podmajstrzych i majstrów młynarskich.

Lp.	Przedmioty	I klasa	II klasa	III klasa
		Oddział	Oddział	Oddział
		stól. ślus.	stól. ślus	stól. ślus
1	2	3	4	5
1.	Rachunki i matematyka	6	6	-
2.	Mechanika i wytrzymałość materiałów	3	3	3
3.	Fizyka z ćwiczeniami	2	2	-
4.	Chemia	2	2	-
5.	Części maszyn z obliczeń	2	2	3
6.	Rysunek techniczny	6	4	4
7.	Kotły, silniki spalinowe, parowe i wodne /ogólne pojęcia	3	3	4
8.	Elektrotechnika	2	2	2
9.	Towaroznawstwo zbożowe	6	4	6
10.	Młynarstwo	10	10	10
11.	Budowa i urządzenie młynów	-	3	6

1	2	3	4	5
12.	wiadomości prawne i handlowe	-	1	2
13.	Rachunkowość i korespondencja	-	2	2
	Razem godzin tygodniowo	42	42	42
	<u>Przedmioty nadobowiązkowe</u>			
	Język polski	2	2	2

Pierwsi absolwenci w liczbie 21 osób opuścili szkołę w 1926 r.

Kursy - inne

W maju 1926 roku z inicjatywy dyrekcji Państwowej Szkoły Przemysłowej powołano Towarzystwo Kursów Technicznych o różnych specjalnościach. Organizowane przez towarzystwo kursy miały na celu uzupełnianie wiedzy zawodowej rzemieślników. Nauka na kursach trwała cały rok szkolny i odbywała się w godzinach wieczornych trzy razy tygodniowo w ilości dziewięć godzin tygodniowo. Najniższy wiek przyjmowanych na kurs - 16 lat. Uczęszczanie na wieczorowe kursy rysunków zawodowych dla pracowników przemysłu drzewnego, dla mechaników i pracowników przemysłu metalowego, na kursy rzeźbiarstwa i snycerstwa, kurs elektromonterów i na kurs rysunku odręcznego, nie zwalniało od obowiązku uczęszczania do szkół do kształcących tych, którzy podlegali temu obowiązkowi.

Cywilna Szkoła Mechaników Lotniczych

Dyrekcji PSP podlegała również powołana w Bydgoszczy 10 marca 1926 roku Cywilna Szkoła Mechaników Lotniczych.

W wywiadzie dla prasy bydgoskiej z okazji jubileuszu 50 lecia pracy w zawodzie nauczyciela dyr. szk. inż. d. Franciszek Siemiradzki nazwał tę szkołę swoim "UKOCHANYM DZIECIEN". Połowa absolwentów tej szkoły "tych wspaniałych dzielnych chłopców" - tak nazywał ich dyr. inż. d. F. Siemiradzki - zginęła w obronie ukochanej Ojczyzny podczas II wojny światowej.

Szkoła Mechaników Lotniczych miała na celu wykształcenie wykwalifikowanych mechaników lotniczych, odpowiedzialnych za prawidłowe funkcjonowanie silników lotniczych, a specjalnie uzdolnionych do organizowania obsługi, a także do ich naprawy i konserwacji. Nauka trwała półtora roku podzielonego na 3 semestry i obejmowała wiadomości teoretyczne i zajęcia praktyczne.

Warunkiem przyjęcia do tej szkoły było:

- a/ świadectwo ukończenia 3-letniej szkoły rzemieślniczo-przemysłowej /oddział ślusarski/,
  - b/ ukończenie szkoły przemysłowych mistrzów mechaników,
  - c/ posiadanie zawodu ślusarza oraz świadectwo czeladnicze,
  - d/ posiadanie co najmniej czteroletniej praktyki zawodowej i wykończenie zadowalająco próbnej pracy czeladniczej.
- Najmłodszy wiek przyjmowanych 17 lat, najwyższy - 24 lata.

W przypadku dużej ilości kandydatów i równorzędnych kwalifikacji, pierwszeństwo otrzymywali kandydaci w wieku poborowym. Kandydaci przyjęci do szkoły pobierali naukę bezpłatnie oraz otrzymywali bezpłatnie pełne utrzymanie i mieszkanie. Ukończenie szkoły i złożenie pomyślnie egzaminów końcowych było warunkiem otrzymania tytułu mechanika lotniczego.

Każdy absolwent szkoły obowiązany był odsłużyć w formacjach lotniczych wojska Polskiego, niezależnie od obowiązkowej służby wojskowej, 18 /osiemnaście/ miesięcy jako tzw. KAPITULANT.

Prace warsztatowe oraz zajęcia praktyczne, a także wykłady o silnikach lotniczych, technologia materiałów lotniczych, elektrotechnika, nauka o przyrządach pomocniczych i meteorologia odbywały, się w miarę możliwości na lotnisku w szkole mechaników lotniczych. Pozostałe przedmioty przerabiano w budynku Państwowej Szkoły Przemysłowej. Ilość godzin wykładów przewidzianych planem nauki, które odbywały się w Szkole Przemysłowej wynosiła:

- dla I semestru - 18 godzin tygodniowo
- dla II semestru - 11 godzin tygodniowo
- dla III semestru - 14 godzin tygodniowo.

Ramowy plan nauki Cywilnej szkoły Mechaników Lotniczych

Lp.	Przedmioty	I semestr			II semestr			III semestr		
		Tygodniowo		Ogółem w semestrze	Tygodniowo		Ogółem w semestrze	Tygodniowo		Ogółem w semestrze
		Ilość godzin		Ilość godzin		Ilość godzin				
1.	Matematyka	10	100	3	48	-	-	-	-	
2.	Fizyka techniczna	3	30	3	48	-	-	-	-	
3.	Mechanika i wytrzymałość materiałów	-	-	2	32	3	54	3	54	
4.	Teoria lotów i budowa płatowców	-	-	3	48	5	90	5	90	
5.	Organizacja i historia lotnictwa	2	20	-	-	-	-	-	-	
6.	silniki lotnicze,	2	20	3	48	5	54	5	54	
7.	Technologie materiałów lotniczych	2	20	2	32	-	-	-	-	
8.	Elektrotechnika w zastosowaniu do lotnictwa	-	-	2	32	2	36	2	36	
9.	Nauka o przyrządach. pomocniczych	-	-	-	-	2	36	2	36	
10.	Meteorologia	-	-	2	32	-	-	-	-	
11.	Rysunek techniczny i rzutowy	3	30	3	48	3	54	3	54	
12.	Praca warsztatowa i zajęcia praktyczne	20	520	20	320	20	680	20	680	

W maju 1928 roku z inicjatywy dyrektora Państwowej Szkoły Przemysłowej powołano Bydgoskie Towarzystwo Kursów Technicznych. Celem tego towarzystwa było dokształcanie pracujących w przemyśle techników, majstrów i rzemieślników.

Tego samego roku przy Państwowej Szkole Przemysłowej • w Bydgoszczy powołano na podstawie artykułu 156, ust. I rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 roku "o prawie przemysłowym" /Dz. U. R.P. Nr 53, poz.468/ "Komisje Egzaminacyjna" uprawniona do nadawania absolwentom Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej świadectwa czeladnika.

W egzaminach czeladniczych organizowanych w szkole uczestniczy: przedstawiciel Izby Rzemieślniczej.

Odtąd absolwenci tej szkoły otrzymywali jednocześnie ze świadectwem ukończenia szkoły oddzielne świadectwo czeladnika.

Ten typ organizacyjny szkoły utrzymał się przez 10 lat /1924-1934/

Ewolucja szkół zawodowych

Przezwyciężenie kryzysu ekonomicznego i postęp gospodarki narodowej w połowie lat trzydziestych wzmogły zainteresowanie państwa i kół przemysłowych rozwojem szkolnictwa zawodowego. W związku z perspektywicznym programem przekształcenia Polski z kraju rolniczego w przemysłowy, co wymagało wykształcenia licznej kadry fachowców różnej specjalności, podobnie jak w całym kraju tak i na Pomorzu nastąpił szybki rozwój szkolnictwa zawodowego różnych stopni i specjalności.

według ustawy z dnia 11 marca 1932 roku "o ustroju szkolnictwa" szkoły zawodowe dzieliły się na szkoły:

- a/ dokształcające,
- b/ typu zasadniczego,
- c/ przysposobienia zawodowego

szkoły dokształcające zawodowe przyjmowały młodzież pracującą, podlegającą obowiązkowi dokształcania.

Program tych szkół, rozłożony na 3 lata, opierał się na pierwszym i drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej.

Szkoły zawodowe typu zasadniczego, dające przygotowanie zawodowe teoretyczne i praktyczne, dzieliły się na szkoły stopnia:
a/ niższego,
b/ gimnazjalnego,
c/ licealnego.

Szkoły niższe, o charakterze praktyczny", oparto na pierwszym szczeblu programowym szkoły powszechnej /po 4 klasach szkoły powszechnej/, a nauka w nich trwała 2 lub 3 lata.

Gimnazja zawodowe dawały, obok praktycznego, również przygotowanie teoretyczne i wykształcenie ogólne. Program tych szkół opierał się na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej /po 6 lub 7 klasach szkoły powszechnej/, a nauka w nich trwała od 2 do 4 lat.

Licea zawodowe wyposażały uczniów w głębsze wykształcenie teoretyczne i ogólne. Program ich był oparty na programie gimnazjum 4 letniego, a nauka trwała 2-3 lata.

Niezależnie od tych szkół ustawa przewidywała organizowanie:

- a/ szkół mistrzów i nadzorów,
- b/ szkół przysposobienia zawodowego dla absolwentów szkół ogólnokształcących różnych stopni,
- c/ zawodowe kursy specjalistyczne,
- d/ ogólnokształcące kursy uzupełniające dla absolwentów szkół zawodowych niższych stopni, pragnących przejść do szkół zawodowych wyższych stopni, tj. ze szkoły niższej do gimnazjum czy też z gimnazjum do liceum.

Organizację szkolnictwa zawodowego na podstawie ustawy z 11 marca 1932 roku ustaliło rozporządzenie ministra WRiOP z 21 listopada 1933 roku. Na mocy tego rozporządzenia szkolnictwo zawodowe podzielono na 4 działy:.

- I szkolnictwo przemysłowe,
- II szkolnictwo handlowe,
- III szkolnictwo rolnicze,
- IV szkolnictwo gospodarstwa domowego.

Każdy dział rozbito na szereg grup branżowych, a poszczególne grupy na podgrupy specjalizacyjne.

Rozporządzenie to wymienia wszystkie rodzaje szkół zawodowych niższych, gimnazjalnych i licealnych oraz kursów zawodowych funkcjonujących w poszczególnych grupach specjalistycznych.

W latach 1934-1938 odbywał się w szkolnictwie zawodowym proces stopniowego realizowania postanowień rozporządzenia wykonawczego z 21.11.1933 r.

Proces ten przebiegał w trzech formach:

- a/ część szkół likwidowano i w ich miejsce otwierano szkoły nowego typu,
- b/ część szkół dawnych przekształcono, nadając im nowe nazwy i wprowadzając nowe zasady organizacyjne,
- c/ w części szkół pozostawiono dawne nazwy, wprowadzając nowe programy.

W tej sytuacji zgodnie z wyżej cytowaną ustawą i rozporządzeniem wykonawczym szkoła nasza "Bydgoska Przemysłówka" zaliczona została do działu szkolnictwa przemysłowego i obejmowała stopień niszowy i gimnazjalny.

Proces reorganizacji szkoły przebiegał w formie drugiej. Przejawiało się to w pewnych zmianach w strukturze organizacyjnej Wydziału Przemysłów Rolnych. W późniejszym okresie wydział przekształcono na odpowiednie gimnazja. Rozpoczęto również tworzyć gimnazja

- elektryczne 1936 r.
- mechaniczne 1937 r.
- a w późniejszym okresie - chemiczne 1938 r.
- młynarskie 1939 r.

Zaistniały także pewne zmiany na Wydziale Grafiki Przemysłowej oraz w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej.

Wydział Przemysłów Rolnych, posiadający oddziały chemiczno-cukrowniczy i młynarski został przekształcony na dwa samodzielne wydziały:

- Wydział Chemiczny z dwoma oddziałami:

- a/ chemiczno-cukrowniczym,
- b/ gazowym.

- wydział Młynarski

wydziałem Chemicznym kierował dr Jan Czajkowski, zaś wydziałem Młynarskim - inż. Małyszczycycki.

Specjalizacje gazownicze utworzono w celu zaspokojenia potrzeb kadrowych przemysłu gazowniczego.

Organizatorem i wykładowcą tej specjalizacji był inż. wyżnikiewicz, dyrektor miejscowej gazowni, w okresie późniejszym technologii gazownictwa wykładał dr Witold Mazgaj.

Nauka na tych wydziałach trwała 4 lata. Każdy rok dzielił się na dwa semestry.

Tygodniowa liczba godzin wynosiła 42 godz. Zajęcia szkolne odbywały się codziennie od godz. 8 - 13 i 15 - 18, w soboty - 6 godzin.

Semestr 7 obejmował półroczną praktykę przemysłową w zakresie obranej specjalności.

Po zakończeniu 8 semestru nauki uczniowie przystępowali do egzaminu końcowego, dyplomowego, po zdaniu którego otrzymywali tytuł technika chemika lub technika młynarza.

Wydział Grafiki Przemysłowej - w 1934 roku został przemianowany na szkołę Graficzną, zbliżoną poziomem do szkoły rzemieślniczo-przemysłowej.

Do szkoły tej przyjmowano uczniów w wieku co najmniej 15 lat i posiadających co najmniej 5 klas szkoły powszechnej.

Nauka trwała 2 lata, po 46 godzin tygodniowo. Absolwenci szkoły zatrudniani byli w przemyśle poligraficznym lub drukarskim.

Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa kontynuowała swoją działalność podobnie jak w okresie poprzednim.

Zmieniono tylko kryteria wymagań dla kandydatów do szkoły.

Zgodnie z cytowanym wyżej rozporządzeniem Min. WRiOP podniesiono wiek kandydatów do 14-16 lat i konieczność posiadania świadectwa 7 oddziałów szkoły powszechnej lub świadectwa szkoły wydziałowej. W drodze wyjątku do szkoły tej mogli być przyjmowani kandydaci posiadający 5 lub 6 oddziałów szkoły powszechnej.

Nauka trwała 3 lata.

Na świadectwie ukończenia szkoły wymienione są następujące przedmioty:

- praktyczna nauka zawodu,
- rysunek zawodowy odręczny i geometryczny,
- wiadomości z fizyki i chemii oraz materiałoznawstwo w zastosowaniu do zawodu,
- technologia,
- maszynoznawstwo,
- religia,
- język polski i korespondencja zawodowa,
- nauka o Polsce,
- rachunki, zasady kalkulacji, rachunkowość przemysłowa,
- higiena,
- sprawowanie.

Absolwenci szkoły nadal otrzymywali świadectwo czeladnika wystawione przez szkołę.

Tak wspomina tę szkołę jej absolwent z 1933 roku pan Józef Wilkszyński:

"...Szkoła nasza dawała nam dobre wychowanie. Uczono nas sumienności, dokładności i rzetelności. Do zawodu byliśmy też dobrze przygotowani. Otrzymane podstawy wiedzy ułatwiały nam start zawodowy•

W związku z procesem reorganizacji struktury organizacyjnej szkoły /tworzenie gimnazjów/ w 1938 r. szkoła przyjęła nową nazwę Państwowe Szkoły Przemysłowe.

Nowe potrzeby spowodowały zatrudnienie wielu nowych wykładowców. Byli to:

- prof. Michał Zubieński - wykładowca przedmiotów humanistycznych /znał wiele języków, nawet chiński/.

Nadmienić warto, że kiedy w latach trzydziestych bawiła w woj. pomorskim, w Bydgoszczy też, Chińska Misja Oświatowa wizytująca szkolnictwo zawodowe w tym i PSP, właśnie prof. Michał Lubieński pełnił rolę dyplomatycznego i pedagogicznego opiekuna tej misji.

fota

fota

- Kapitan Marynarki inż.. Rutkowski - matematyk,
- dr R. Kwieciński - wykładowca chemii organicznej,
- dr Dunin Karwicki - wykładowca gorzelnictwa i krochmalnictwa,
- dr Horodyski - wykładowca organizacji pracy i ustawodawstwa pracy,
- inż. Władysław Szopowski - wykładowca maszynoznawstwa kotłów parowych oraz gospodarki cieplnej.

Mimo doborowej kadry bydgoska "Przemysłówka" nadal nie posiadała w swej organizacji licealnego stopnia kształcenia zawodowego.

Dalsza droga kształcenia absolwentów bydgoskiej "Przemysłówki" wiodła przez liceum w Grudziądzu i Szkołę Techniczną im. H. Wawelberga i St. Rotwanda w Warszawie.

Mimo trudności, jakie spowodowała decyzja Min. WRiOP, uznająca prawo obejmowania przez absolwentów PSP stanowisk państwowych - drugiej kategorii i uprawnień wstępowania do podchorążówek na prawach szkół średnich /licealnych/, jednak uniemożliwiająca wstęp do wyższych uczelni bez zdawania uzupełniającej matury, wielu absolwentów bydgoskiej "Przemysłówki" rozpoczynało studia wyższe, a niektórzy z nich doszli do stanowisk profesorskich w wyższych uczelniach. Wiele absolwentów, tak chemików jak i młynarzy, uzyskiwało stypendia zakładów lub organizacji gospodarczych umożliwiające studia zagraniczne w Pradze Czeskiej, Liege i innych ośrodkach naukowych. Po ukończeniu studiów i powrocie do swoich protektorów, to właśnie oni automatycznie reklamowali swoich kolegów, którzy opuszczali w kolejnych latach mury bydgoskiej szkoły.

W latach 1923-1939 bydgoska "Przemysłówka" wykształciła

- około:
- 140 młynarzy
  - 430 chemików cukrowników
  - 630 ślusarzy
  - 170 stolarzy
  - 65 grafików
  - 100 elektryków

- 200 elektromonterów
- 3000 osób ukończyło różne kursy od 1 do 2 lat.
- ok.150 mechaników lotniczych

Losy absolwentów:

- Duży procent młodzieży z wydziału chem-cukr. i szkoły rzemieślniczej wyjeżdżał do COP.
- Część szła do liceum w Grudziądzu i na dalsze studia.
- Wielu, korzystając z prawa wstępowania do podchorążówek, wybierało szkolnictwo wojskowe.
- Część lokowała się w bydgoskich zakładach.

Ograniczone możliwości zatrudnienia, np. w cukrownictwie rekompensowały inne zakłady przemysłu chemicznego, jak Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie i Mościskach, Państwową Wytwórnia Prochu w Pionkach itp.

Wszędzie bydgoscy absolwenci odznaczałi się techniczną zaradnością, inicjatywą i dyscypliną pracy, czego dowodem było zajmowanie już w okresie międzywojennym wielu stanowisk kierowniczych w przemyśle.

Istotnym wydaje się podkreślić, że w swej stosunkowo krótkiej działalności bydgoska Państwowa Szkoła Przemysłowa była szkołą unikalną, kształcąca techników o specjalnościach, jakich mało albo wcale nie było w krajach wysoce uprzemysłowionych /np. techników młynarzy/.

Zakres wiedzy w szkole był tak wysoki, że absolwenci bez kompleksu niższości współzawodniczyli z inżynierami w kierowaniu produkcją nie tylko w zakresie swojej specjalności, ale także w innych, jak np. w wytwórniach materiałów wybuchowych, fabrykach przemysłu drzewnego itp. Podstawą tych powodzeń, wg opinii przedwojennych absolwentów, była dość szeroka znajomość zagadnień energetycznych, mechaniki i przede wszystkim przekazana przez wykładowców praktyka życiowa, gdyż każdy z wykładowców przeszedł przez przemysł, a niektórzy z nich zajmowali stanowiska dyrektorskie.

wielu wykładowców w "Przemysłowce" pracowało także w instytucjach naukowych, gdzie teoria sprzęgała się z doświadczeniem.

Do grupy tej zaliczyć można np:

dra inż. Dunin Karwickiego,

dra Kwiecińskiego,

dra Horodyskiego,

prof. dra Brzeskwiniwicza - polonista /Uniwersytet Poznański/
ki/

- prof. dra Karaśkiewicza - Kier. Katedry Mechaniki Teoret.
Politechniki Poznańskiej

- artystę malarza Bronisława Bartela - profesora Poznańskiej
Akademii Sztuk Pięknych

- dra Jana Czajkowskiego - chemik cukrownik

- dra Witolda Mazgaja - technologia gazownictwa

- prof. Michała Lubieńskiego - lingwista

- inż. dypł. Bodańskiego - Kier. działu ślus.-mech.
w szkole rzem.

Poważnym czynnikiem warunkującym powodzenie w przemyśle był fakt, że uczniowie PSP rekrutowali się spośród młodzieży starszej wiekiem, niejednokrotnie o dużych indywidualnościach i wynikającym stąd skłóceniem w poprzednich szkołach / ogólnoszkolących/, skąd odchodzili po 5-6 klasach gimnazjum.

Indywidualność uczniów PSP zaznaczała się przede wszystkim żywą działalnością społeczną.

Uczniowie brali bardzo aktywny udział w pracach takich organizacji, jak:

- "Bratnia Pomoc",

- Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej,

- w wydawnictwie szkolnym "Myślą i Czynem",

- w przysposobieniu wojskowym i innych.

W wyniku tej aktywności społecznej w PSP absolwenci wynieśli ze szkoły właściwości charakteru i zdolności organizacyjne, które doprowadziły wielu do najwyższych stanowisk w państwie, jak np: inż. Zygmunta Ostrowskiego do stanowiska Ministra Przemysłu Maszynowego, który pełnił tę funkcję przez szereg lat.

wielu przedwojennych absolwentów bydgoskiej szkoły pełniło i jeszcze pełni różne funkcje w zjednoczeniach przemysłowych, w wielkich zakładach pracy i w wyższych uczelniach. Nie zabrakło absolwentów PSP także w czynnej służbie wojskowej. Dla przykładu wymienić można nazwiska płk. inż. Bydłowskiego, Mazurkiewicza, Sobocińskiego i wielu wielu innych, którzy piastowali bardzo wysokie i odpowiedzialne stanowiska wojskowe, wymagające dużej wiedzy technicznej.

Podane, przykłady oraz ind. rozmowy, wywiady, wspomnienia świadczą, że PSP przekazała swoim absolwentom coś więcej aniżeli sama znajomość techniki. wynieśli oni z murów tej szkoły miłość Ojczyzny, twardość charakteru, kult wiedzy i zdolności organizacyjne. Te wartości umożliwiły im osiągnięcie sukcesów życiowych. Za to wszystko żywili i żywią olbrzymi szacunek dla wychowawców i wykładowców byłej PSP. wielu byłych absolwentów stwierdza z przekonaniem, że PSP zdziałała znacznie więcej, aniżeli wynikało to z założeń programowych.

Charakteryzując bardzo ogólnie całą kadrę PSP należałoby wymienić cechy wspólne wszystkich nauczycieli i wychowawców, tj. :

- głębokie zaangażowanie w pracę dydaktyczną i wychowawczą z młodzieżą.
- zaangażowanie społeczne w szkole i w środowisku,
- ciągłe doskonalenie się naukowe i dydaktyczne,
- trwałe systemy wartości,
- patriotyzm. Tego ostatniego nasi poprzednicy dowodzili swą pracą; sprawdzili się również w godzinach próby.

Okres wojenny

wybuch drugiej wojny światowej przerwał działalność dydaktyczno-wychowawczą szkoły na 2034 dni. w okresie wojennym budynek szkolny był zajęty przez Komendę miejską policji niemieckiej "POLIZEI PREZIDIUM"•

Cały dorobek szkoły, jej majątek i dokumenty zostały zniszczone, zaś klasy, pracownie i gabinety przebudowano na małe pomieszczenia służące celom policyjnym. wiele sal służyło hitlerowcom do przesłuchiwania i katowania Polaków. Jeszcze dzisiaj w niektórych pomieszczeniach można rozpoznać ślady malowania ścian czarną farbą olejną /dla łatwiejszego usuwania śladów krwi/. Były też sale specjalnie wyciszane warstwą korka i innych materiałów dźwiękochłonnych. Na dziedzińcu i boisku szkolnym wybudowano wiele ukryć przeciwlotniczych. Na budowę ścian działowych i ukryć ochronnych używano cegłę z warsztatów szkolnych.

Budynek ten w czasie wojny raczej omijano.

Okres powojenny

Po wyzwoleniu miasta /24.01.1945 r./ szkolnictwo bydgoskie w ciągu kilku dni rozpoczęło swą działalność w wielu szkołach. w reaktywowanej przez resort oświaty "Przemysłówce" naukę wznowiono 15 kwietnia 1945 r.

Pierwsze zajęcia szkolne, dla kilkudziesięciu uczniów, zorganizowano w budynku szkoły rolniczej przy ulicy Bernardyńskiej. Głównym organizatorem szkoły był jej przedwojenny dyrektor inż. dypł. Franciszek Siemiradzki, który po wyzwoleniu powrócił do Bydgoszczy z terenu Kujaw, gdzie ukrywał się przez cały okres wojny. Po kilku tygodniach pracy szkoła odzyskała, dzięki staraniom por. WP mgra Edmunda Świdorskiego, swój dawny przedwojenny gmach przy ul. Św. Trójcy 37 /dzisiejsza Świerczewskiego 37/ zajmowany przez wojsko, dokąd przeniosła się najpierw w czerwcu do sal 4 i 5, a następnie w lipcu do sal 10 i 11, gdzie kontynuowano naukę do pierwszego sierpnia 1945 r.

Nowy rok szkolny 1945/46 rozpoczęło 360 uczniów /9 klas/ w budynku całkowicie oddanym szkole.

Zgodnie z instrukcją Resortu Oświaty z 16 lipca 1945 r. w miejsce dawnej "Szkoły Przemysłowej" zorganizowano czteroletnie:

- gimnazjum mechaniczne,
- gimnazjum elektryczne,
- gimnazjum chemiczne

i nieco później /1946/47/ gimnazjum miernicze oraz odpowiednie licea.

Szkoła przyjęła nazwę Państwowa Szkoła Techniczna w Bydgoszczy.

Początki były bardzo trudne. Spowodowały je:

- brak sprzętu pomieszczeniowego,
- brak pomocy naukowych,
- brak podręczników, a nawet zeszytów.

Ponadto budynek nie nadawał się do normalnej pracy szkolnej ze względu na przebudowane pomieszczenia, uszkodzoną instalację ogrzewczą itp.

Nie lękając się tych trudności cała młodzież wraz z nauczycielami przystąpiła z pełnym zapałem do tworzenia warunków nauczania. Wyburzano ściany działowe, wyniesiono gruz, organizowano i, zwożono stoły, szafy, krzesła, ławki, tablice itp... w krótkim czasie sale szkolne przybrały normalny wygląd, w których oprócz zapału, entuzjazmu i zdrowej radości życia, królowały żelazne piecyki, bardzo słabo ogrzewające klasy.

Grono nauczycielskie dawało z siebie wszystko, aby stworzyć odpowiednie warunki pracy szkolnej. Nauczyciele musieli sporządzać najprostsze pomoce naukowe, pisali skrypty, słowem robili co było możliwe by uzyskać jak najlepsze wyniki nauczania i wychowania. Rozwiązano również problem braku własnych warsztatów szkolnych i pracowni tak bardzo potrzebnych do przygotowania zawodowego młodzieży. Z pomocą szkole przyszły Fabryka Budowy Maszyn "LOHNERTA" i Gazownia Miejska.

Fabryka Budowy Maszyn udostępniła uczniom wydziału elektrycznego i mechanicznego swoje warsztaty ślusarsko-mecha-

niczne, zaś chemicy odbywali zajęcia w laboratorium chemicznym gazowni miejskiej. Jedną z olbrzymich trudności był brak wykwalifikowanej kadry /z pełnymi studiami było niewielu nauczycieli/, a szczególnie specjalistów do maszynoznawstwa, technologii, materiałoznawstwa, maszyn elektrycznych, pomiarów itp.

Rok 1946/47 był etapem dalszego rozwoju szkoły. Przybyły nowe klasy, nowi nauczyciele, nowe pomoce naukowe i własne warsztaty szkolne. W warsztatach utworzono: kuźnię, ślusarnię, spawalnię, hartownię, modelarnię, stolarnię, biuro warsztatowe, oddział obrabiarek, narzędziownię, magazyn materiałów i wyrobów gotowych. Wyposażenie poszczególnych działów stanowiły maszyny i urządzenia zdobywane przy pomocy różnych środków i metod. Organizacja warsztatów, remont zdobytych maszyn i urządzeń oraz wykonywanie podstawowych narzędzi do szkolenia w toku pracy umożliwiały już jednoczesne zatrudnienie, w procesie szkolenia, uczniów trzech klas.

W szkole funkcjonowało:

- 6 klas gimnazjum i liceum mechanicznego,
- 7 klas gimnazjum i liceum elektrycznego,
- 5 klas gimnazjum i liceum chemicznego,
- 1 klasa gimnazjum mierniczego.

Ogólna ilość uczniów wynosiła 550 osób.

Obok warsztatów i pracowni zorganizowano bibliotekę szkolną liczącą 4000 pozycji.

Zarządzeniem Min. Oświaty z 11 maja 1946 r. zniesiono klasy pierwszej gimnazjum zawodowego.

W ten sposób 4 letnie gimnazja zawodowe przekształcono na szkoły 3 letnie oparte na podbudowie programowej 7 klas szkoły powszechnej. Struktura organizacyjna dotychczasowego liceum pozostała bez zmian.

W roku szkolnym 1947/48 w szkolnictwie zawodowym przystąpiono do organizacji liceów zawodowych w oparciu o program szkoły ośmioletniej /Dz. Urz. Min. Osw. nr 6/1947, poz. 134/. Nowy typ liceów tworzą niezależnie od istniejących nadal liceów zawodowych opartych na podbudowie gimnazjum.

Zarządzenie to zalecało również tworzenie publicznych średnich szkół zawodowych /dawniej doksztalających/ dla młodzieży kończącej szkołę ośmioletnią.

Obok tych form kształcenia zawodowego pozostawiono nadal 3 letnie gimnazja zawodowe oraz publiczne średnie szkoły zawodowe starego typu.

W wyniku zmian przeprowadzonych w roku szkolnym 1947/48 powstała ogromna mozaikowość struktury szkolnej. Obok starych form kształcenia, opartych o przedwojenne zasady ustrojowe szkolnictwa, istniały formy przejściowe i formy całkowicie nowe.

Szkoła bydgoska w tym czasie powiększyła się o jeden wydział – budowlany i zmieniła nazwę na Państwowe Średnie Szkoły Techniczne w Bydgoszczy.

Rok ten upłynął pod hasłem podniesienie poziomu wychowawczego i intelektualnego młodzieży. Nastąpił również dość prężny rozwój warsztatów szkolnych.

W toku szkolenia wykonywano imadła, wiertarki elektryczne, nożyce do cięcia metali, statywy. Produkowano także taborety, stoły, tablice szkolne, modele do odlewów żeliwnych i inne. Właśnie w warsztatach szkolnych zbudowano w tym czasie pierwszą destylarkę dla liceum chemicznego. Jeszcze tego roku przystąpiono do wykonywania zamówień z tej dziedziny dla Min. Oświaty.

Odtąd warsztaty szkolne współzawodniczą w procesie pełnego prawidłowego kształcenia wychowania kadr technicznych tak bardzo potrzebnych dla rozbudzającego się przemysłu.

Szkoła nasza w tym okresie była jedną z większych tego typu na Pomorzu. Liczba uczniów wykosiła około 850 osób. Poszczególne kierunki, tj. mechaniczny, elektryczny, chemiczny, mierniczy i budowlany kształciły skutecznie i dobrze kadry tak bardzo potrzebne w środowisku bydgoskim. Absolwenci gimnazjum otrzymywali świadectwo czeladnicze i świadectwo tzw. "małej matury" dające wstęp do liceum. Ukończenie liceum dawało tytuł technika i świadectwo dużej matury, uprawniające do ubiegania się o przyjęcie na studia.

W styczniu 1948 roku zmarł dyrektor szkoły inż. dypł. Franciszek Siemiradzki. Dyrektorem szkoły został inż. Edward Laskowski, który kierował szkołą do końca roku szkolnego.

W roku szkolnym 1948/49 na stanowisko dyrektora powołany został Henryk Błazewski.

Tego roku okólnikiem nr 13 z 15.06.1948 r. Min.Ośw. /Dz.Urz. Min. Ośw. nr 6/48, poz. 107/ ustaliło, że w roku szkolnym 1948/49 wszystkie publiczne średnie szkoły zawodowe opierać się będą na siedmiu klasach szkoły powszechnej, a dotychczasowe gimnazja zawodowe przekształcono na 4-letnie licea zawodowe nowego typu, oparte również na podbudowie programowej 7-klasowej szkoły powszechnej.

Licea zawodowe otwarte w roku szkolnym 1947/48 na podbudowie 8 klas szkoły powszechnej przekształcono na licea nowego typu /po 7-miu klasach/. Okólnik ten objął również szkołę bydgoską.

Wspomniany wyżej okólnik i szereg innych zarządzeń doprowadziły do nadmiernej rozbudowy liczebnej szkoły. /Liczba uczniów wynosiła 925 osób, uczyło 50 nauczycieli/. Na domiar złego w budynku naszej szkoły zlokalizowano na trzecim piętrze samodzielne gimnazjum krawieckie. Utworzono również szereg kursów, jak np:

- Kurs Liceum Budowlanego dla Dorosłych,
- Kurs Liceum Mechanicznego dla Kolejarzy,
- Kurs Przysposobienia Przemysłowego dla Ślusarzy,
- Kurs Przysposobienia Przemysłowego dla Elektromonterów.

Nie przemyślany, bardzo szybki ilościowy rozwój szkoły spowodował szereg, trudności, między innymi:

- nie było możliwości pełnej realizacji programu w warsztatach szkolnych /mechanicznych i elektrycznych/, nie mówiąc już o tym, że nie prowadzono w ogóle warsztatów budowlanych.

Ciasnota lokalowa doprowadziła do tego, że zabrakło pomieszczeń na:

1. sale rysunkową i kreślarnię,
2. pracownię fizyczną,
3. pracownię wytrzymałościową,

4. pracownię technologii,
5. świetlicę.

Doszło nawet do tego, że trzy klasy nie miały swoich pomieszczeń.

Sytuacja ta utrudniała szczególnie organizowanie procesu pracy wychowawczej. Ponieważ szkoła nie miała również i internatu, znikomy więc był w tych latach procent młodzieży wiejskiej.

W tych warunkach dyrekcja szkoły poczyniła szereg starań o poszerzenie bazy lokalowej. Plan zamierzeń obejmował:

1. przydzielenie szkole przyległej posesji,
2. przydzielenie gimnazjum krawieckiemu innego lokalu,
3. przeznaczenie zajmowanego przez Instytut Weterynarii lokalu nr 35 - na internat szkolny,
4. dobudowanie skrzydła do gmachu, w którym znajdują pomieszczenia warsztaty mechaniczne,
5. wybudowanie sali gimnastycznej na fundamentach budynku zburzonego przez okupanta,
6. wybudowanie obiektu dla liceum budowlanego i mierniczego,
7. wybudowanie warsztatów budowlanych.

wielokrotnie wyjazdy do Warszawy, a nawet przychylna wstępna decyzja Prezydium Rady Ministrów, nie dały spodziewanych rezultatów.

udało się jedynie zrealizować:

budowę hali warsztatowej kosztem 27 milionów złotych /w dawnej walucie/

budowę sali gimnastycznej sposobem gospodarczym,

budowę pomieszczeń na magazyn i stolarnię,

budowę budynku z piwnicami na produkty żywnościowe dla internatu,

budowę świetlicy.

Sytuacja ta pogorszyła się w następnym roku szkolnym, kiedy to władze szkolne zaplanowały organizację nauczania dla 1200 uczniów w 30 klasach.

Na wydziale elektrycznym i mechanicznym w 14 klasach uczyło się 537 uczniów. W roku tym, tj. 1949/50 wszystkie szkoły

zawodowe i kursy, na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów, przejął Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego.

Istotnym wydaje się wspomnieć, że w tymże roku szkolnym 1949/50 upaństwowiono jedyne na Pomorzu, powołane do życia 4 lutego 1948 roku, Liceum Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego o specjalizacji mechanicznej i elektrycznej i włączono organicznie z całą młodzieżą i kadrą nauczycielską do Państwowych Średnich Szkół Technicznych przy ul. Świerczewskiego 37.

W następnym roku szkolnym 1950/51 wskutek dużego napływu młodzieży wiejskiej, powstała szczególnie trudna sytuacja internatowa. Internat szkolny, dysponujący dotychczas 52 miejscami, stał się problemem palącym. Trudną sytuację rozwiązało częściowo urządzenie internatu dla 100 uczniów w baraku zarządu miejskiego mieszczącym się na placu szkolnym.

W szkole natomiast całe grono intensywnie pracowało nad:

- podniesieniem poziom naukowy,
- problemem metodycznego prowadzenia lekcji,
- upogładowieniem procesu nauczania,
- uaktywnieniem procesu wychowawczego,
- celową organizacją pracowni.

Wiele miejsca i czasu poświęcano organizacjom młodzieżowym, ZMP, Samorządowi uczniowskiemu, SKOW, PCK, LPŻ i innym.

Rok szkolny 1951/52 przyniósł wiele zmian. Nowym dyrektorem został Roman Szymałko a zastępcą mgr Bolesław Siermiński. Nastąpiła też reorganizacja szkoły. Na zarządzenie Prezesa Cusz, szkoły znajdujące się w budynku przy ul. Świerczewskiego 37 podlegające Centralnemu Urzędowi Szkolenia Zawodowego zostały przekazane ministerstwu resortowym:

- Ministerstwo Przemysłu Maszynowego przejęło kierunki mechaniczne i elektryczne,
  - Ministerstwo Przemysłu Chemicznego - kierunek chemiczny.
- wydzielono również kierunek budowlany i mierniczy, które przejęły odpowiednie ministerstwa.

W tym roku na mocy uchwały Prezydium. Rządu z dnia 23 czerwca 1951 r. szkoła przyjęła nazwę Technikum Mechaniczno-Elektryczne. W tym też roku w całym kraju zakończono

organizację szkolnictwa zawodowego i ściśle powiązano je z organizacją 7-letniej szkoły powszechnej.

w roku szkolnym 1952/53 zmieniono organizację szkolnictwa zawodowego w oparciu o nowe zasady ustrojowe oraz o nową nomenklaturę specjalności.

Bydgoskie Technikum Mechaniczno-Elektryczne kształciło techników mechaników budowy maszyn, obróbki skrawaniem oraz techników elektryków.

Wprowadzono nowe programy nauczania. Stworzyło to podstawy do ściślejszego powiązania nauczania z potrzebami naszego przemysłu wymagającego wykwalifikowanej kadry, umiejącej pracować i posługiwać się nowoczesną techniką.

Zarówno w tym roku jak i w następnych latach wiele miejsca i czasu poświęcano poprawie warunków pracy dydaktyczno-wychowawczej. Mimo trudności zorganizowano pracownie Języka polskiego, historii, języka rosyjskiego, matematyki, technologii, fizyki oraz przedmiotów zawodowych.

w roku 1954 do naszej szkoły włączono Technikum Nr 2 z ulicy Grodzkiej, przez co zwiększyła się liczba młodzieży i grona.

Upraszczając problem b. poważnie należy stwierdzić, że te wszystkie decyzje władz o zmianach reorganizacji itp. nie dały spodziewanych wyników.

Dopiero, gdy w roku 1957 oświatę zawodową przejęło niemal w całości Ministerstwo Oświaty - ukształtował się profil szkolnictwa zawodowego, który obowiązywał do 1975 roku.

Ważnym wydarzeniem w szkolnictwie średnim zawodowym było przedłużenie nauki w technikum do lat pięciu /Uchwała Rady Ministrów z 27.06.1957 r/.

Technikum Mechaniczno-Elektryczne od początku swego istnienia przez 24 lata kształciło głównie techników mechaników budowy maszyn i obróbki skrawaniem oraz techników elektromechaników i elektroenergetyków.

w latach sześćdziesiątych tworzone w szkole nowe kierunki nauki: - nukleoniczny,
- radiowy,

- elektroniczny,
- naprawy aparatury medycznej.

1 września 1968 r. do Technikum Mechaniczno-Elektrycznego powróciło i wymarło Technikum Miernicze zwane w ostatnich, latach swego istnienia Technikum Geodezyjnym.

Dyrektorami TME byli kolejno:

Roman Szymałko, mgr Bolesław Siermiński, inż. Jan Przyborski, mgr Eugeniusz Wyroda, Bronisław Ollech, mgr inż. Zbigniew Żarski.

Praktyczną naukę zawodu młodzież odbywała w warsztatach szkolnych mieszczących się przy ulicy Świerczewskiego 37, a później również przy ulicy Podolskiej.

Dla zilustrowania opinii o bydgoskim TME przytoczę kilka charakterystycznych wypowiedzi i uwag młodzieży, jej rodziców oraz prasy zamieszczonych w pracy autora "Środowiskowe uwarunkowanie wyboru zawodu na przykładzie TME w Bydgoszczy":

- "To zaszczyt uczęszczać do najlepszej szkoły w Bydgoszczy",
- "Wiedziałem, że w TME jest bardzo wysoki poziom nauki, to ułatwi mi później studiowanie".
- "Miałem w szkole podstawowej zawsze oceny bdb i dlatego wybrałem TME"
- "Szkoła, którą wybraliśmy razem z synem daje zawód technika gwarantujący szerokie możliwości zatrudnienia, a jednocześnie daje dobre przygotowanie do studiów wyższych".

Rodzice i młodzież doskonale wiedzą i o tym, że rokrocznie z grupy absolwentów TME starających się o przyjęcie na studia, ponad 95 % zostaje przyjętych.

Według danych uzyskanych z Działu Nauk WSI w Bydgoszczy, w roku akademickim 1968/69 na WSI studiowało 406 absolwentów TME w Bydgoszczy•

	<u>studia dzien-</u> <u>ne</u>	<u>studia:</u> <u>dla prac.</u>
wydział mechaniczny	81 osób	158 osób
-"- elektroniki i elektro- techniki	70 „	86 „

wydział budownictwa lądowego	2 osoby	3 osoby
„ technologii chem.	1 osoba	1 osoba
„ telekomunikacji	<u> </u>	<u>4 osoby</u>
	154 osoby	252 osoby

Ilustrowany Kurier Polski nr 277 z 22.11.1958 r. tak pisał:
TME w Bydgoszczy kontynuuje tradycje przedwojennej „Przemysłówki” to dobre tradycje”.

Trybuna Ludu z 12.04.1960 "Kandydaci na Politechnikę Gdańską – absolwenci TME w Bydgoszczy reprezentowali znacznie wyższy poziom wiedzy /matematycznej/ aniżeli absolwenci szkół innych.

Gazeta Pomorska 155/64 z 2.07.1964 – „nie wszystkie szkoły średnie cieszą się w Bydgoszczy tak dużym uznaniem i powodzeniem jak TME.

Zasięgnięte w kilku większych zakładach pracy opinie o absolwentach bydgoskiego TME wszędzie brzmiały mniej więcej tak: „to pracownicy o dużym poczuciu obowiązku i odpowiedzialności, pracowici, wytrwali, pełni energii i przedsiębiorczości oraz twórczej fantazji”.

w powojennej historii szkoła wykształciła techników:

	<u>Rok szkolny</u>	<u>wydział elektryczny</u>	<u>wydział mechaniczny</u>
	1946/47	37	-
	1949/50	16	60
	1950/51	44	61
TME	1951/52	129	123
	1952/53	49	203
	1953/54	54	161
	1954/55	98	151
	1955/56	73	130
	1956/57	43	88
	1957/58	30	40
	1958/59	62	94
	1959/60	2	13
	1960/61	26	44

	1961/62	24	43
	1962/63	30	72
	1963/64	53	45
	1964/65	52	68
	1965/66	78	96
	1966/67	66	86
	1967/68	72	74
	1968/69	53	86
	1969/70	40	78
	1970/71	32	74
	1971/72	29	29
	1972/73	56	86
	1973/74	62	122
	1974/75	57	152
ZSM Nr 1	1975/76	-	170
	1976/77	-	211
	1977/78	-	135
	1978/79	-	131
	1979/80	-	183
	1980/81	-	179
	1981/82	-	152
	1982/83	-	164
	1983/84	-	149
	1984/85	-	143

Rok 1975

Z datą tą wiąże się nowa nazwa szkoły zespół szkół Mechanicznych Nr 1 w Bydgoszczy i zupełnie nowa struktura organizacyjna szkoły.

wymarły specjalizacja elektryczna zapoczątkowana w 1936 roku, a pozostały tylko kierunki mechaniczne o różnych specjalnościach i poziomach, kształcenia,

zespół szkół Mechanicznych 1 w Bydgoszczy obejmuje:

- Technikum Mechaniczne 5-letnie,
- Technikum Mechaniczne 3-letnie,
- Zasadniczą Szkołę zawodową 3-letnią.

- Liceum Zawodowe 4-letnie /wymarło/,
- Studium Policealne 2 i 2,5-letnie /wymarło/

i kształci specjalistów:

- technik mechanik budowy maszyn,
- technik mechanik obróbki plastycznej,
- technik mechanik obróbka skrawaniem / zlikwid./,
- technik mechanik urządzeń pokładowych i osprzętu lotn. /zlikwid./,
- technik mechanik budowy i eksploatacji samolotów,
- tokarz,
- ślusarz,
- technik mechanik żeglugi śródlądowej /zlikwid./,
- marynarz żeglugi śródlądowej.

Praktyczną naukę zawodu młodzież zdobywa w warsztatach szkolnych mieszczących się przy ulicy Świerczewskiego i Podolskiej. w procesie nauki zawodu młodzież produkuje różne wyroby dla zakładów produkcyjnych, pomoce naukowe dla szkół i jako główny artykuł wyrobu - hak zaczepny do samochodów ciężarowych produkowanych w Jelczu.

Młodzież zamiejscowa mieszka w internacie szkolnym mieszczącym się przy ul. Mińskiej.

Aktualnie w szkole uczy się około 600 uczniów, w klasach o specjalizacji:

- Technikum 5-letnie - o kierunku budowa maszyn i obróbka plastyczna,
- Technikum 3-letnie - budowa i eksploatacja silników lotniczych,

Zasadnicza/ szkoła Zawodowa o kierunkach żegluga śródlądowa i ślusarz mechanik.

Fota

FOTA

Fota

Dyrektorzy szkoły

1. Arno König ..... 1910 - 1921
2. Narcyz Weimann ..... 1921 - 1922
3. inż. Stark ..... 1922 - 1924
4. inż. dypł. Franciszek Siemiradzki .... 1924 - 22.01.1948
5. inż.. Edward Laskowski 1.02.-31.08.1948
6. Henryk Błażewski..... 1.09.48-31.08.1951
7. Roman Szymałko 1.09.51-31.08.1962
8. mgr Bolesław Siermiński 1.09.62-15.11.1967
9. inż. Jan Przyborski 17.11.67-1.03.1968
10. mgr Eugeniusz Wyroda 1.03.68-31.08.1468
11. Bronisław Ollech 1.09.68-31.08.1472
12. mgr inż. Zbigniew Żarski 1.09.72-28.02.1977
- 13m mgr inż. Władysław Jans 1.03.77-31.08.1479
14. mgr Andrzej Olstowski 1.09.79-31.08.1983
15. mgr inż. Ludwik Kowalski ..... od 1 września 1983

Prezesa szkolnej organizacji Związku Nauczycielstwa Polskiego.

1. dr Jan Czajkowski - chemik
2. Bronisława Turkowa - rusycystka
3. mgr Edmund Świdorski - polonista
4. Wacław Fórmaniak - matematyk
5. mgr Feliks Florkowski - historyk
6. mgr inż. Czesław Łopatka - elektryk
7. mgr Marian Przybyłski - matematyk
8. mgr Fryderyk Iłowski - pedagog
9. Eugeniusz Łykowski - ślusarz warszt.

Kierownicy warsztatów szkolnych

1. inż. Z. Bdałski
2. inż. Kiersanowski
3. inż. Edmund Laskowski
4. inż. Wacław Foryś
5. inż. Czesław Pęsiek
6. inż. Ryszard Janus
7. mgr inż. Ludwik Kowalski
8. mgr inż. Wiesław Gęsikowski

Kierownicy internatu

1. dr Jan Czajkowski
2. Bronisław Ollech
3. Władysław Cieślak
4. Mateusz Bałcerowicz
5. Józef Lisiak
6. Marian Olczyk
7. mgr Zenon Imbierowski
8. mgr Waldemar Hołtyn.
9. mgr Grażyna Kabacińska

Administracja szkoły

1. Felicja Obremska – 1.02.1923 – 31.12.1965
2. Janina Niewiarowska
3. Alicja Rojszyk
4. Jadwiga Maciejowska
5. Lubomira Dreżewska
6. Zofia Woźniak
7. Teresa Hałas
8. Wanda Góral
9. Maria Szymańska
10. Krystyna Brzeska
11. Irena Małek
12. Zofia Pyra
13. Jolanta Woźniak
14. Lidia Kośmider
15. Wanda Lewandowska
16. Jolanta Rutowska
17. Ewa Kilichowska
18. Alicja Dołacińska

Woźni szkoły

1. Augustyn Felmer	1924-1939
2. Stanisława Felmerowa	luty 1945 – 6.12.1945
3. Augustyn Felmer	6.12.1945-9.01.1958
4. Stanisław Suchołas	
5. Albin Kosakowski	
6. Henryk Miler	
7. Bolesław Konikowski	
8. Pelagia Kobylarek	
9. Barbara Pecyna	
10. Roman Gebler	

Aktualny skład kadry nauczycielskiej

1. mgr inż. Ludwik Kowalski
2. mgr inż. Henryk Przeniosło
3. mgr Małgorzata Bielska
4. mgr Bolesław Bakalarz
5. mgr Elżbieta Czarnecka
6. ob. Hanka Feltynowska
7. mgr inż. Andrzej Gawrych
8. mgr Andrzej Jeliński
9. mgr Wiesława Jaworska
10. mgr Fryderyk Iłowski
11. mgr Halina Hubert
12. mgr Józef Kaszewski
13. mgr inż. Rajmund Kądziorowski
14. mgr Teresa Kiryło.
15. mgr Kazimierz Koszewski
16. mgr Maria Kiełińska
17. mgr Jolanta Majcherczak
18. mgr Maria Majewska
19. mgr Maria Maniewska
20. mgr Czesław Maniewski
21. mgr Romana Miler
22. mgr Wacława Nowicka
23. mgr inż. Jerzy Olencki
24. inż. Krystyna Płchecka
25. .b. Krystyna Ruminska
26. mgr Zofia Rydzewska
27. mgr inż. Leszek Serwiński
28. mgr. Ryszard Seidel
29. mgr Ewa Sendecka
30. mgr Edmund Słomkowski
31. mgr Leokadia Słowińska
32. mgr Elżbieta Szews
33. mgr inż. Zbigniew Szypura
34. mgr inż. Józef Trzeciński

35. mgr inż. Mieczysław Witkowski
36. mgr Elżbieta Wołnik
37. mgr Gizela Gałka
38. mgr inż. Wiesław Gęsikowski
39. ob. Edmund Andrzejewski
40. ob. Tadeusz Białecki
41. ob. Edmund Ejankowski
42. ob. Ryszard Kempa
43. ob. Adam Kęsicki
44. ob. Edward Kochanowski
45. ob. Jerzy Krupa
46. ob. Mieczysław Łyszkiewicz
47. ob. Bożydar Mikołajczak
48. ob. mgr January Nowicki
49. ob. Eugeniusz Olejniczak
50. ob. Bolesław Płotek
51. ob. Jan Roliński
52. ob. Zdzisław Skowroński
53. ob. Bernard Witułski®
54. ob. Zenon Włodarczyk
55. inż. Andrzej Kornacki
56. mgr Grażyna Kabacińska
57. ob. Lech Skrzyszowski
58. ob. Franciszek Witt
59. mgr Grzegorz Jesionowski
60. mgr inż. Marcel Łabuda

Bibliografia

- Dzieje Bydgoszczy, Kalendarium, Bydgoszcz 1968 r.
- Roczniki statystyczne Bydgoszczy okresu międzywojennego i powojenne.
- Roczniki Dziennika Bydgoskiego
- Roczniki Gazety Pomorskiej, Ilustrowanego Kuriera Polskiego, Trybuny Ludu
- Aleksander Modliborski, wspomnienia bydgoskie Tow. Miłośników Miasta Bydgoszczy 1959
- Miesięcznik uczniów Państwowej Szkoły Przemysłowej "Myślą i Czynem" wydawany przez szkołę w latach 1931-1939
- Czasopismo międzyszkolne "Ogniwa" Nr 7, kwiecień 1934 r. /współwydawcami byli również uczniowie PSP/
- "Jednodniówka" Publicznych Średnich Szkół Zawodowych Nr 1-3-4-6 Bydgoszcz 1947
- Informator PSP w Bydgoszczy z 1925 r.
- Plan organizacji PSP z 1926 ro drukowany przez wydział Grafiki Przemysłowej PSP w Bydgoszczy
- Informator Min. WRiOP Departament Szkolnictwa Zawodowego, wydział Szkół Technicznych z 1.01. 1926 r.
- Bronisław Ługowski, Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej], Warszawa 1961, PZWS
- Ustawa z 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa
- Dziennik Bydgoski nr 208 z 11.09.1938 r.
- Uchwała Rady Ministrów z 18.08.1945 r.o – Dz. Urz. Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego Nr 2/45; Nr 6/45
- Dz. Urz. Min. Oświaty Nr 6/47, poz. 134
- Dz. Urz. Min. Oświaty Nr 6/48, poz. 107
- Dz. Urz. Min. Oświaty Nr 5/46, poz. 138

- Ustawa z 10.09.1956 r. poz. 106 /Dz. Ust. 41/56/
- Kronika szkoły redagowana pod kierunkiem mgra Edmunda Świderskiego
- Księga matur szkoły
- Zdjęcia z prywatnej kolekcji autora
- wspomnienia nauczycieli i absolwentów, maszynopis w zbiorach autora
- Pamiętniki byłych uczniów, w zbiorach prywatnych autora
- wywiady z absolwentami szkoły przeprowadzone przez autora
Materiały w zbiorach autora.
- Materiały uzyskane z przeprowadzanych badań wśród uczniów TME w latach 1970-75, maszynopis w zbiorach autora
- Fryderyk Iłowski, Środowiskowe uwarunkowanie wyboru zawodu na przykładzie TME, praca magisterska napisana w Katedrze Socjologii U. Gd. 1970 r.
- Notatki nauczycielskie Jana Paczkowskiego z lat 1932-63
- wspomnienia absolwenta PSP, Stanisław Książkiewicz, Warszawa 1974 r
- Młynarstwo Nr 3/4 z 1947 - miesięcznik młynarzy
- Kronika absolwentów szkoły